

TEFSİR ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Faruk TUNCER*

Öz

Bu çalışma, İlahiyat fakültelerinde Tefsir Anabilim Dallarında yapılan Kur'an, Tefsir, Kıraat konularında yüksek lisans ve doktora çalışmaları başta olmak üzere, çalışılan alanları genel bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bunu yaparken *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2010)* temel alınmak suretiyle Türkiye'de yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinde bir incelemeyi esas almıştır. Ancak zaman zaman tefsir ilmi sahasındaki bazı konulara (tesbitler ve problemlere) temas edilecektir.

Sözü edilen bu tezlerin hangi üniversitelerde yapıldığı, hangi danışmanlar gözetiminde yürütüldüğüne dair bilgilerinden sonra, bu tezlerin çalışıldığı alanlar ve yıllara göre dağılımı da tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca Uluslararası bir üniversitede yapılan Tefsir sahasındaki çalışmalarla mukayese yoluna gidilmiştir. Tefsir Ana Bilim (Anabilim) Dalları bünyesinde yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları bu sahanın sorun ve problemleriyle yakından ilgilidir. Tezlerin içerikleri ve yöntemleri hakkında genel bir değerlendirme de bulunuldu.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kıraat, Tefsir Usûlü, Tefsir Tarihi, Ulûmu'l-Kur'ân.

Abstract

A Reflection on The Studies in The Field of The Exegesis

This article makes a general evaluation of the domains field of the Department of the Qur'anic Exegesis at the faculties of Divinity, especially the master theses and PhD dissertations of the Qur'an, Exegesis, and Recitation. In this research, we have made use of the Theses Catalog of the Divinity Faculties (1953-2010), published by ISAM, as a basis to study on the master theses and dissertations.

The theses were shown in tables, as universities, supervisors, domains, years. In addition, a comparison was made with the Qur'anic Exegesis studies conducted at a university chosen from the Arabic countries. For, the master theses and PhD dissertations written at the Departments of the Qur'anic Exegesis at the faculties of Divinity are closely related to the problems of this domain. In the Conclusion part, we have made a general evaluation of the content and methods of the theses, and the main subjects, problems and issues of Exegesis units lessons.

Keys: Exegesis, history of exegesis, recitation, Qur'anic sciences

Giriş

Bu çalışmada, ülkemizdeki İlahiyat Fakülteleri'nde Kur'ân-ı Kerîm, Ulûmu'l-Kur'ân, Tefsir ve Tefsir Usûlü çalışmalarının genel yapısını, içeriklerini ve takip edilen yöntem ve metotların neler olduğunu yansıtmaları bakımından bir fikir vermeyi hedefledik. Hemen belirtmek gerekir ki, Kuran ve Tefsir ilmi üzerine yapılan çalışmalar geçmişle kıyaslanmayacak kadar artış gösterdiğini zikretmekte fayda vardır. Ülkemizde özellikle son yıllarda İlahiyat Fakültelerinin sayılarının da artmasıyla bu oranın daha da büyüme

* Yard. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (faruktuncer@gmail.com)

eğiliminde olduğu görülmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri bu sahada yapılan çalışmaların zenginliği ve çeşitliliğidir. Mesela 1980'lerin başında tefsir usulüne dair Türkçe kitap sayısı bir¹ ya da ikiyi² geçmez iken şimdilerde bu sayı eskiyle kıyaslanmayacak kadar ileri bir noktadadır.³ Sa-

- 1 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 1979.
- 2 Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- 3 Bu çalışmaların bir listesini buraya almak faydalı olacaktır: Abdülbaki Güneş, *Aklî Tefsir Hareketi Mutezile ve Menar Ekolü*, Ahenk Yayınları, Van, 2003; Abdülhamit Bırışık, *Hint Altkı-tası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yayınları; Ahmet Muhammed Zahravi, *Örneklerle Konu-lu Tefsir*, Terc. Fatih Kesler, Akçağ, Ankara, 2002; Ahmet Şerbasi, Hz. Peygamberden Günü-müze Tefsir Ekolleri, (Terc. Mustafa Özcan); Ali Eroğlu, *Kur'an Tarihi ve Kur'an İlimleri Üzeri-ne*, Ekev Yayınları, Erzurum.; Ali Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, MÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990; Celalettin es-Suyuti, *Kur'an İlimleri Ansiklopedisi*, (Terc. Doç. Dr. Sakıp Yıldız/ Dr. Hüseyin Avni Çelik) Madve Yayınları; Cemalettin Kasımî, *Kur'an'ı Anla-mak (Tefsir İlminin Temel Meseleleri)*, İz Yayıncılık, İst. 1990; Cüneyt Eren, *Kur'an İlimleri ve Tefsir İstilahları*, Ekev Yayınları, Erzurum, 2001; Davut Aydüz, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tef-sir*, Işık Akademisi Yayınları, 2003; Fatih Kesler, *Medine Tefsir Ekolü*, Akçağ Yayınları, İst., 2005; Ferruh Kahraman, *Ulumu'l- Kur'an Özelinde Tefsirde İhtilaflar*, Rağbet yayınları, 2011, Gökhan Atmaca, Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları, Rağbet Yayınları, İst., 2011; Halil Çiçek, *20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları*, Timaş, 2006; Halis Albayrak, *Tefsir Usulü (Yöntem, Ana Konular, İlkeler, Teklifler)*, Şule Yayınları; İbn Teymiyye, *Tefsir Usulü*, (Terc. Cemal Güzel) Takva Yayınları, 2011; Ignaz Goldziher, *İslam Tefsir Ekolleri*, (Terc. Mus-tafa İslamoğlu) Denge Yayınları, İstanbul 1995; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi (I-II)*, DİB Yayınları, Ankara, 1988; İsmail Albayrak, *Klasik Modernizmde Kurana Yaklaşımlar*, Ensar Neş-riyat, İstanbul, 2004; İsmail Çalışkan, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003; M. Tayyip Okıç, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Nun yayıncılık, İst-anbul, 1995; Mehmet Soysaldı, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Fecr Yayınları, Anka-ra, 2001; Mehmet Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası, Konya, 1995; Mehmet Soysaldı, *Kurana Anlama Metodolojisi*, Fecr Yayınevi; Mehmet Paçacı, *Kurana Giriş*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010; Mevlüt Güngör, *Kur'an Tefsirinde Fıkhî Tefsir Hareketi ve İlk Fıkhî Tefsir*, Kur'an Kitaplığı; M. Ali Sabuni, *Kur'an İlimleri*, İnsan Yayınları; Muhammed b. Salih EL-Useymin, *Tefsir Usulüne Giriş*, (Terc. Muhammed Şahin) Guraba Yayınları, İstan-bul, 2004; Muhammed Hamidullah, *Kur'an Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010; Mu-hammed Şehrur, *Lügavî Kur'an Okumaları*, Terc., Mustafa Ünver, Sidre Yayınları, Samsun, 2001; Muhittin Akgül, *Kuran Nasıl Korundu?*, Işık Yayınları, İst., 2012; Muhsin Demirci, *Tef-sir Usulü*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 2012; Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neş-riyat, İst. 2007; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 2009; Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, MÜİF Yayınları, İst. 2009; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, MÜİF Yayınları, İstanbul, 2003; Mustafa Müslim, *Kur'an Çalışmalarında Yöntem, Fecr (Konulu Tefsir)*, Fecr Yayınevi, İstanbul, 1998; Mustafa Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003; Mustafa Öztürk, *Kuran, Tefsir ve Usül Üzerine*, Ankara Okulu Yayınları, 2010; Nihat Uzun, *Hicri II. Asırda Siyaset Tefsir İlişkisi*, Pınar Yayınları, 2011; *Nasr Hâmid Ebû Zeyd, İlahî Hitabın Tabiatı*, Terc. M. Emin Maşalı, Kitâbiyât Yayınevi, Ankara 2001; Ömer Nusuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, Ravza Yayınları, 2008; Rağib El-İsfehani, *Tef-sire Giriş*, (Terc. Celalettin Divlekçi), Rağbet Yayınları, 2011; Süleyman Ateş, *İşari Tefsir Oku-lu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998; Suat Yıldırım, *Kuran-ı Kerim ve Kuran İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1989; Suat Yıldırım, *Kurana Bakışlar 1*, Işık Akademi Yayınları, 2011; Sub-hi Salih, *Kuran İlimleri*, (Terc. M. Sait Şimşek) Kitap Dünyası, 2008; Şeyh Muhammed Fazıl b. Aşur, *Anahatlarıyla Tefsir Tarihi*, Rağbet Yayınları, 2007; Şahin Güven, *Konulu Tefsir Meto-du; Çağdaş Tefsir Araştırmaları*, Şura Yayınları, İstanbul, 2011.

dece Tefsir usûlü üzerine değil, Kuran-ı Kerim'in anlaşılması açısından yöntem arayışları merkezli çalışmaların çeşitliliği de incelenmeye değer başka bir konudur.

Tefsir sahasında yazılan kitaplarda görülen artışın yanı sıra, dikkat çeken bir başka husus da, uzun süredir Türk okuyucusunu meşgul eden tercüme faaliyetlerinin yerini telif eserlere bırakmasıdır. Tefsir usul çalışmaları iki alanda yoğunlaşmaktadır. Birincisi doğrudan tefsir usulünün sistematliğini esas alan çalışmalar. Diğeri de yine tefsir ilminin konuları içerisinde ele alınması gereken konulu (mevzuî) araştırmalardır.

Bilimsel çalışmaların en önemli bölümlerinden biri olarak kabul edilen yüksek lisans ve doktora tezleri akademik disiplin açısından oldukça önemlidir. Tefsir ilmi ile alakalı bu tezlerin nitelik ve nicelik açısından analiz edilip değerlendirilmeye tabi tutulması bu konuda yapılacak çalışmaların hem seviyesini yükseltecektir hem de alana önemli katkılarda bulunacaktır. Bu makale ile yapmaya çalıştığımız Tefsir alanındaki yapılan tezlerin en azından niceliksel olarak genel durumunu ortaya koymak suretiyle sürece katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Tefsir sahasında yapılan akademik çalışmaların çokluğu ve çeşitliliği yanı sıra yapılan araştırmalarda zaman zaman tekrarlar gözlemlendiğini ifade etmiştik. Hatta bu durum bazen aynı fakültede 3-5 senelik zaman farkı ile aynı konunun tekrar ele alınmasına kadar gitmektedir. Bu nedenle, çalışma yapılacak konuda o ana kadar yapılan çalışmaları tespit edemeyen bir araştırmacı daha önce yapılanları tekrardan kaçınmayacağı gibi ortaya orijinal bir ürün de koyamayacaktır.

Burada yapmak istediğimiz şey, ülkemizde yapılan tefsir sahasındaki çalışmaların ve tezlerin bir değerlendirmesini yapmak ve bunu daha çok nicelik açıdan ortaya koymaktır. Bu konuda öncelikle tespit yapmaktır. Konunun artı ve eksilerini göstermeye gayret edeceğiz. Çalışmada bir veriyi esas alacağız. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yayınlanan *İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2010)*⁴ ilahiyat alanında akademik çalışma yapanlar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Biz de makalemizde bu çalışmanın Tefsir alanında yapılan tezler bölümünü esas almaktayız.⁵

4 *İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2010)*, (İsmail E. Erünsal - Mustafa Birol Ülker - Fatih Çardaklı), İSAM Yayınları, 2012, s. 1060.

5 Bkz. İsmail Akyol, *Türkiye İlahiyat Fakülteleri tefsir Anabilim Dalı tez bibliyografyası (1953-1991)*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, Ankara, 1992. (Söz konusu çalışmada yaklaşık 1723 adet tez tespit edilmiş olup bunların yaklaşık 1578'i bitirme tezidir); Yakup Çiçek, Bünyamin Açıkalın, *Türkiye İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Elemanları (Özgeçmişleri ve Bilimsel Çalışmaları)*, İstanbul, 2000. Ömer Kara, *Tefsir Akade-*

Diğer İslâmî disiplinler ile kıyaslandığında İlahiyat alanında Türkiye’de en fazla akademik çalışma yapılan konu Tefsir ve Kur’an ile ilgili olanlardır. Nitekim *İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu*’nun ortaya koyduğu veriler bunu göstermektedir: 1953-2010⁶ yılları arasında toplamda 9.775 tezdən, 3246 tanesi Felsefe ve Din Bilimleri alanında, 1244 kadar İslâm Tarihi ve Sanatları alanında, 5285 tez ise Temel İslâmî Bilimleri alanında yapılmıştır. Temel İslâmî Bilimleri alanında görülen yoğunluğun Tefsir sahasında olması başlı başına incelenmeye değer bir konudur. Buna göre Arap dilinde 362, Hadis’te 869, İslâm Hukuku’nda (fıkıh) 1136, İslâm Mezhepler Tarihi’nde 247, Kelam sahasında 820, Tasavvuf’ta 438, Dinler Tarihi’nde 585, İslâm Felsefesi’nde 475, Din Eğitimi’nde 763 adet tez yapılmıştır. Oysa Tefsir sahasında yapılan tezlerin sayısı 1413 kadardır.

Temel İslâmî Bilimler	Türü	Tez Sayısı	Yüzdesi
Arap Dili ve Be-lağatı (362)	Doçentlik	3	0.03
	Doktora	107	1.09
	Yüksek Lisans	252	2.58
Hadis (869)	Doçentlik	6	0.06
	Doktora	196	2.01
	Yüksek Lisans	667	6.82
İslâm Hukuku (1136)	Doçentlik	8	0.08
	Doktora	241	2.47
	Yüksek Lisans	887	9.07
İslâm Mezhepler Tarihi (247)	Doçentlik	3	0.03
	Doktora	46	0.47
	Yüksek Lisans	198	2.03
Kelam (820)	Doçentlik	7	0.07
	Doktora	164	1.68
	Yüksek Lisans	649	6.64
Tasavvuf (438)	Doçentlik	1	0.01
	Doktora	93	0.95

misyenleri Biyografisi (Şahıslar, Tezler, Kitaplar, Makaleler, Tebliğler), Kurav Yayınları, Bursa, 2007.

- 6 2010 yılından sonra yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri (kısmen de olsa) bu çalışmada kullanılmıştır.

	Yüksek Lisans	344	3.52
Tefsir (1413)	Doçentlik	7	0.07
	Doktora	359	3.67
	Yüksek Lisans	1047	10.71

İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2010)'na göre Tefsir Anabilim dalında yapılan 1.413 tez esas alındığında, bunlardan 7 tanesi doçent, 359 ade-di doktora ve 1.047 tanesi ise Yüksek Lisans tezidir.

Akademik hayatın en önemli iki aşaması sayılan yüksek lisans ve doktora dönemleri sonrasında hazırlanan tezlerin birer nüshası YÖK Ulusal Tez Merkezi'ne gönderildiği bilinmektedir. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin internet üzerinden verdiği önemli bir hizmeti burada kaydedelim. 2006 tarihinden itibaren YÖK Ulusal Tez Merkezi yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerini elektronik ortama taşımakla önemli bir hizmeti yerine getirmiş oldu. 2007 yılında başlatılan "Elektronik Tez Arşiv Projesi" ile Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan basılı tezler, internet üzerinden tam metin (pdf) olarak araştırmacıların hizmetine (tabi izin verilenler) açılmış durumda. Araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlayan bu sistem ilerleyen zaman içinde daha kullanışlı ve faydalı hale gelebilecektir. YÖK Ulusal Tez merkezi'ne ulaştırılmış ve kayıt altına alınmış yüksek lisans ve doktora tezleri üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın sınırı da haliyle tezlerin bu merkezlerde toplandıkları YÖK sonrası dönemini içine almaktadır. Söz konusu sitede din başlığı altında doktora tez sayısı 1471 olarak görünürken yüksek lisans tez sayısı 5936 olup toplamda 7554 kadar tez bulunmaktadır.⁷

Yüksek Lisans ve doktora tezleri farklı tasniflere tabi tutulabilir. Mesela klasik ve modern dönem çalışmaları gibi bir başlık altında ele alınabileceği gibi tahkik ve edisyon kritik ya da konulu çalışmalar gibi başlıklar altında da ele alınabilir. Ancak biz durum tespiti yapacağımız için tezleri, yüksek lisans ve doktora tezleri olarak iki bölümde inceleyeceğiz. Öncelikle tezlerin yıllara göre genel bir dağılımını görelim:

Yıllar	Y.Lisans	Yüzdesi	Doktora	Yüzdesi	Toplam	Yüzdesi
1970	-	-	1	0,24	1	0,06
1971	-	-	2	0,49	2	0,12
1972	-	-	1	0,24	1	0,06
1973	-	-	2	0,49	2	0,12

7 YÖK'ün internet sayfasında bulunan "Ulusal Tez Merkezi istatistikî verileri" başlıklı bölümde (İlahiyat Fakülteleri hariç) üniversitelerin tüm branşlarında tez oranları gösterilmektedir.

1974	-	-	1	0,24	1	0,06
1975	-	-	1	0,24	1	0,06
1976	-	-	1	0,24	1	0,06
1977	-	-	-	-	-	-
1978	-	-	2	0,49	2	0,12
1979	-	-	1	0,24	1	0,06
1980	-	-	2	0,49	2	0,12
1981	-	-	9	2,23	10	0,64
1982	-	-	5	1,24	5	0,32
1983	1	0,08	1	0,24	2	0,12
1984	7	0,61	7	1,73	14	0,90
1985	4	0,35	1	0,24	5	0,32
1986	10	0,87	4	0,99	14	0,90
1987	12	1,05	4	0,99	16	1,03
1988	10	0,87	1	0,24	11	0,71
1989	10	0,87	2	0,49	13	0,84
1990	14	1,22	8	1,98	22	1,42
1991	15	1,31	6	1,48	21	1,36
1992	35	3,06	9	2,23	44	2,84
1993	24	2,10	9	2,23	33	2,13
1994	41	3,59	11	2,72	55	3,56
1995	78	6,83	12	2,97	90	5,82
1996	50	4,38	12	2,97	62	4,01
1997	37	3,24	17	4,21	54	3,49
1998	33	2,89	12	2,97	45	2,91
1999	48	4,20	16	3,97	64	4,14
2000	34	2,97	18	4,46	52	3,36
2001	42	3,68	15	3,72	57	3,69
2002	59	5,17	29	7,19	88	5,69
2003	92	8,06	30	7,44	122	7,90
2004	16	1,40	31	7,69	47	3,04
2005	48	4,20	14	3,47	62	4,01

2006	98	8,58	10	2,48	108	6,99
2007	79	6,92	15	3,72	94	6,08
2008	68	5,95	26	6,45	94	6,08
2009	68	5,95	19	4,71	97	6,28
2010	72	6,31	22	5,45	94	6,08
2011	32	2,80	12	2,97	44	2,84
2012	4	0,35	2	0,49	6	0,38
TOPLAM	1.141	% 100	403	% 100	1544	% 100

Her geçen gün sayıları artan ve özel üniversitelerin dâhil olmasıyla sayıları daha da artma eğiliminde olan ilahiyat fakültelerinde yapılan tezlerin yıllara göre dağılımları önemli ve düşündürücü veriler ortaya koymaktadır. 1953 yılında İslâmi ilimler alanında yapılmış bir tez söz konusu iken, 2010 yılına gelindiğinde bu sahadaki tez sayısı 788 civarında olduğu görülmektedir. 1980'li yıllardan itibaren artan bir seyir takip eden tezlerde 1998-2000 yılları arasında ciddi bir düşüş gözlenmektedir.

Genel duruma bakıldığında yüksek lisans tezlerinin büyük bir yekûn tuttuğu anlaşılmaktadır. En fazla tezin yapıldığı dönem % 8,58 oran 98 adet teze 2006 yılı ve % 8.06 oran 92 adet teze 2003 yılıdır. 2000 yılına kadar geçen süre içinde Yüksek Lisans tezleri arasında en çok tez yapıldığı dönem % 6.83 oranla ve toplam 78'er adet teze 1995 senesidir. En az tezin yapıldığı yıl ise, ilk tez çalışmasının yapıldığı 1983 yılıdır. Ayrıca dikkat çeken bir nokta da 1980'li yıllardan itibaren artan bir ivme kaydeden tezlerin sayısındaki yükseliş, 1997 ve 1998 senesinde düştüğü gözlenmektedir. 1997 senesinde % 3.27 oranla 37 adet, 1998 senesinde ise % 2.89 oranla 33 adet tez yapılmıştır.

Tefsir Anabilim Dalı kaynaklı yüksek lisans tezlerinin yaptırıldığı üniversitelere göre dağılım tablosu ise şöyledir:⁸

Üniversite Adı	Y.Lisans	Yüzdesi
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	190	18,71
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	196	19,31
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	43	4,23
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fa-	33	3,25

8 Üçün altında tefsire dayalı yüksek lisans tezi yaptıran ilahiyat fakülteleri buraya alınmamıştır.

kültesi		
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	75	7,38
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	29	2,85
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	108	10,64
Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	69	6,79
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	42	4,13
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	29	2,85
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	18	1,77
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	36	3,54
Onsekiz Mart İlahiyat Fakültesi	4	0,39
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	29	2,85
Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi	18	1,77
Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fak.	6	0,59
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	48	4,72
Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	4	0,39
Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	17	1,67
Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	4	0,39
Kahramanmaraş Sütçü İmam Ün. İlahiyat Fakültesi	17	1,67
TOPLAM	1015	% 100

Bu tabloya göre Üniversiteler arasında en fazla yüksek lisans tezi yaptıran fakülteler arasında; % 19.31 oran 196 teze Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ilk sıradadır. Elbette Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin en fazla tez yaptıran fakülte olması boşuna değildir. Çünkü Ankara İlahiyat fakültesi, uzun süre lisansüstü eğitim veren iki kurumdan biriydi. Ardından % 18.71 oran 190 adet teze Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi geliyor. Üçüncü sırada ise %10.64 oran 108 adet tez ile Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi geliyor. En az tez yaptıran üniversiteler ise % 0.39 oran 4'er teze

Ondokuz Mayıs, Rize ve Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi geliyor. En az tez yaptıran üniversiteler sıralamasında bu üç fakültenin olmasının nedeni ise bunların diğerlerine nazaran yeni kurulan fakülteler olmasına hamledilmelidir. Bu duruma bağlı olarak buralarda tez danışmanlığı yapan hocaların genelde yardımcı doçent ve hatta bazen doktorasını yeni bitirmiş öğretim üyelerinin bulunması dikkat çekmektedir. Özellikle profesör kadrosunda az sayıda hocanın bulunması da bir başka neden olarak zikredilebilir.

Yürütülen tezlerin danışmanlarına göre tablo şöyledir :

Danışman Adı⁹	Sayı	Yüzdesi
Mehmet Paçacı	38	4,44
İdris Şengül	31	3,62
Salih Akdemir	30	3,50
Yakup Çiçek	28	3,27
Suat Yıldırım	28	3,27
İsmet Ersöz	26	3,04
Muhsin Demirci	25	2,92
Şevki Saka	24	2,80
M. Zeki Duman	21	2,45
Mehmet Sait Şimşek	20	2,33
Yusuf Işıcık	20	2,33
Ahmet Nedim Serinsu	19	2,22
Ahmet Coşkun	19	2,22
Mevlüt Güngör	19	2,22
İsmail Cerrahoğlu	19	2,22
Celal Kırca	18	2,10
İshak Yazıcı	18	2,10
Ali Akpınar	17	1,98
Sadrettin Gümüş	15	1,75
Nihat Temel	14	1,63
Bedrettin Çetiner	14	1,63
Emin Işık	13	1,52
M. Kemal Atik	13	1,52

9 Tabloya beş ve altında tez yöneten hocaları almadık (tablo, beşten fazla tez yöneten öğretim üyelerine göre hazırlanmıştır).

Giyasettin Arslan	13	1,52
Ömer Dumlu	12	1,40
Veli Ulutürk	12	1,40
Fethi Ahmet Polat	12	1,40
Hikmet Akdemir	12	1,40
Necati Kara	12	1,40
Halis Albayrak	11	1,28
İsmail Karaçam	11	1,28
Abdülbaki Turan	11	1,28
Erdoğan Pazarbaşı	11	1,28
Durmuş Ali Kayapınar	11	1,28
Muhammed Aydın	11	1,28
Hasan Keskin	11	1,28
Musa Kazım Yılmaz	10	1,16
M. Halil Çiçek	10	1,16
Mustafa Bilgin	10	1,16
Mustafa Özel	9	1,05
Hayati Aydın	9	1,05
Ömer Çelik	9	1,05
Hüseyin Avni Çelik	9	1,05
Davut Aydın	9	1,05
Sadık Kılıç	8	0,93
Muhittin Akgül	8	0,93
İbrahim Çelik	8	0,93
Ali Özek	8	0,93
Lütfullah Cebeci	8	0,93
Abdülbaki Güneş	7	0,81
Yunus Ekin	7	0,81
Süleyman Ateş	7	0,81
Muhammed Çelik	7	0,81
Selahattin Sönmezsoy	7	0,81
Murat Sülün	7	0,81

Şükrü Arslan	6	0,70
Orhan Karmış	6	0,70
İsmail Çalışkan	6	0,70
Mustafa Çetin	6	0,70
Abdurrahman Çetin	6	0,70
Yaşar Kurt	6	0,70
Fahrettin Atar	6	0,70
Abdülcelil Candan	6	0,70
Bahattin Dartma	6	0,70
TOPLAM	855	% 100

Tabloda yer almayan beş ve altında teze danışmanlık yapan öğretim üyelerinin durumu ise şöyledir : Ahmet Çelik 4, Sakıp Yıldız 4, Necati Tetik 4, İbrahim Görener 4, Ali Osman Yüksel 3, Abdurrahman Elmalı 5, Mustafa Altundağ 4, Remzi Kaya 3, Ömer Aydın 5, Abdülhamit Birişik 5, Orhan Atalay 1, Süleyman Mollaibrahimioğlu 3, Harun Şahin 3, Ali Turgut 2, Hasan Elik 5, Talip Özdeş 5, Ömer Özsoy 4, Hüseyin Yaşar 1, İbrahim Hilmi Karşlı 4, Hüseyin Atay 1, Salih Sabri Yavuz 1, Mustafa Özkan 1, Ali Galip Gezgin 3, Mustafa Öztürk 5, Rahim Tuğral 3, İbrahim Çelik 2, Selman Başaran 2, Ahmet Bedir 3, Ali Rıza Gül 2, Harun Şahin 3, Mehmet Faruk Bayraktar 1, Mustafa Ünver 1, Ali Osman Koçkuzu 1, Hidayet Aydar 2, Salih Tuğ 1, Bilal Yücel 2, Bayraktar Bayraklı 1, Yasin Ceylan 1, Bilal Gökkr 1, İsmail Lütfi Çakan 1, İsmail Albayrak 2, Mehmet Ünal 1, İbrahim Ağâh Çubukçu 1, Cihat Tunç 1, Abdurrahman Kasapoğlu 1, Ömer Faruk Yavuz 1, Ali Bakkal 3, Ali Sayı 2, Ali Eroğlu 3, Necdet Çağıl 1, Mesut Erdal 2, Şehmus Demir 1, Fatih Çollak 3, Abdullah Özcan 3, A. Hümeyra Aslantürk 1, Mehmet Okuyan 3, M. Faik Yılmaz 4, Abdullah Aydemir 4, Muhsin Koçak 1, Mustafa Yıldırım 1, Murat Sarıcık 1, Hüsamettin Erdem 1, Hüseyin Elmalı 1, Muammer Erbaş 1, M. Cemal Sofuoğlu 1, Ali Akay 2, Nasrullah Hacımüftüoğlu 1, Veysel Güllüce 1, Mehmet Sait Hatipoğlu 1, Sıtkı Güllü 1, M. Akif Koç 1, Nurettin Turgay, Ömer Faruk Yavuz 1, Mehmet Dağ 1.

Bu verilere göre en fazla danışmanlığı bulunan hocalar şunlardır : % 4.44 oran 38 adet teze Mehmet Paçacı, % 3.62 oran 31 adet teze İdris Şengül, % 3.50 oran 30 adet tez danışmanlığı ile Salih Akdemir, % 3.27 oran ve 28'er tez danışmanlığı ile Suat Yıldırım ve Yakup Çiçek gelmektedir.

Tablo da dikkat çeken birkaç husus göze çarpmaktadır: Özellikle tefsir sahasında önemli katkılarda bulunmuş isimlerden Prof. Dr. İsmail Cerra-

hoğlu'nun yönettiği tez sayısının azlığı dikkat çekmektedir. 2,22'lik yüzde oranı ile 19 tez danışmanlığı yüksek bir oran görünmemektedir. Aynı durum Prof. Dr. Süleyman Ateş için de geçerlidir. Onun da yüzdelik oranı 0,81 ile 7 adet tez danışmanlığı oldukça düşük bir seviyedir. Nedenleri irdelenmeye değer bir konu olmakla beraber bu makalenin sınırlarını aşacağından biz sadece temas edip geçeceğiz. Öte yandan Prof. Dr. Fahrettin Atar gibi farklı bir disiplinden, İslam hukuku anabilim dalından hocaların danışmanlık yapmış olması dikkat çeken bir husustur. Bu istisnaî bir durum değildir, yeterli akademisyen bulunmaması gibi gerekçeler başta olmak üzere bölümler arası bu tür geçişkenlikler olabilmektedir.

Yüksek Lisans tezleri hakkında genel birkaç tespit daha vermek istiyoruz. Her ne kadar yapılan akademik çalışmaların sayfa sayısı o çalışmanın değer ve kıymetinin bir göstergesi olmasa da İlahiyat fakültelerinde tefsir sahasında yapılan tezler hakkında genel bir fikir verecektir. Mesela Mahamat İdrissa Ahmet'in "*Ebu Hayyân el-Endülüsî'nin en-Nikât el-Hisan alâ Maâni'l-Kur'an Adlı Eserinin Edisyon Kritiđi*"¹⁰ başlıklı tezi 799 sayfa ile en fazla sayfası olan yüksek lisans tezidir. Adem Ergül'ün "*Mansur Sibt-u Nasiruddin et-Tablavi'nin Hayatı ve Ayetü'l-Kürsi Tefsirinin Tahkiki*"¹¹ başlıklı çalışması da 35 sayfa ile en az sayfası olan yüksek lisans tezi olarak dikkat çekmektedir. Tekrar etmek gerekirse önemli olan yapılan çalışmanın ilmi verilere göre hazırlanması, tutarlı ve düzgün bir şekilde ele alınmasıdır.

İçerik ve muhteva analizleri de tablo olarak ilerleyen bölümlerde verilecektir ama burada dikkat çekmek istediğimiz bir husus şudur: Yüksek Lisans tezleri içinde sure tefsirleri büyük bir yekûn tutmaktadır. Sure tefsirlerinin hemen hemen tamamı yüksek lisans tezi seviyesindedir. Doktora seviyesinde bir sure tefsiri çalışması bulunmamaktadır. Bu durum üzerinde ayrıca durmayı gerektirecek önemdedir. Bir başka nokta ise bazı sureler üzerinde iki-üç farklı yüksek lisans tezi yaptırılmış olmasıdır. Sure tefsirleri konusunda en fazla dikkat çeken konu ise ağırlıklı olarak birkaç üniversitede yoğunlaşmış olmasıdır. Mesela söz konusu tezlerin yarıya yakını sadece bir üniversite bünyesinde yapılmış olması üzerinde durulmayı gerektirecek bir konudur. Netice itibarıyla sure tefsiri çalışmaları için doğru orantılı bir dağılımın söz konusu olmadığı açıktır.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla yüksek lisans tezleri için seçilen sureler şunlardır: Bakara, Ali, İmran, Maide, Tevbe Enfal, Kehf, Meryem, Vakıa suresi, Yusuf, Buruc, Cuma, Saff, Tekasür, Fil, Hucurat, Hud, Kıyame, Cinn,

10 Mahamat İdrissa, *Ebu Hayyân el-Endülüsî'nin en-Nikât el-Hisan alâ Maâni'l-Kur'an Adlı Eserinin Edisyon Kritiđi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

11 Adem Ergül, *Mansur Sibt-u Nasiruddin et-Tablavi'nin Hayatı ve Ayetü'l-Kürsi Tefsirinin Tahkiki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.

Hucurat, Ahzab, Mümtehine, İnşirah, Maun, Kıtıl, Nahl, Nur, Maide, Hadid, Talak, Tahrim, Alak, Mesed, Meryem, Haşr, Mürselat, Sad, Mutaffifin, Tin, Münafikun, Tarık, Asr, Mülk, Hümeze, Ğaşiye, Kafirun, Hakka, Fetih, Kureyş, Beyyine, Saffat, İnsan, Kalem, Müddessir, Neml, Kalem, Mearic, Ankebut, Zilzal, Zümer, Duha ve Muavvizeteyn sureleridir.

Sadece 7 sure müstakil sure tefsiri olarak geçmektedir.¹² Sureyi belli bir bağlamda ele alıp yapılan tefsir denemeleri ise 36 adet kadardır. Bir müellifin müstakil sure tefsirini tahkik ve tanıtımı ise 13 adettir.¹³ Bu tezlerin bazıları aynı surenin farklı yönlerini ele almaktayken bazen de müstakil sure tefsiri yerine surenin bir¹⁴ ya da birkaç ayetini¹⁵ ele alarak bir konu etrafında yoğunlaşan tezler de görülmektedir. Yüksek Lisans tezleri arasında tahkik(19)¹⁶, tanıtım(4)¹⁷, edisyon kritik(9)¹⁸ ve tahlil-tanıtım yapılanlar(15)¹⁹ İslam dünyasında yapılanlar ile kıyaslama başka bir makalenin konusu olmalıdır. Kanaatimizce bu tür bir çalışmaya ciddi ihtiyaç vardır.

Yüksek lisans tezleri arasında sure tefsirleri yanı sıra dikkat çeken bir diğer konu da kavram çalışmalarıdır. Söz konusu tezler iki şekilde görülmektedir. Birincisi Kur'an'da bir kavramı²⁰ ele almak suretiyle yapılan tezler, diğeri de Kur'anî bir bakış açısı ile belli bir konuyu etraflıca inceleyen tezler.²¹ Burada da dikkat çeken husus seçilen konu başlıklarının genelde tüm ilahiyat fakültelerine eşit oranda dağıldığıdır. Ancak bu tür tezlerde çift

12 Efendi Arslan, *Fil Suresi Tefsiri*, 1999. Cumhuriyet Üniversitesi SBE., 1999; Kutbettin Ekinci, *Maun Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE, 1997; Mecit Karakış, *Alak Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE.; Sabğatullah Kaya, *Tebbet Suresi Tefsiri*, 1994, Marmara Üniversitesi SBE.; Musa Öziş, *Mutaffifin Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE, 1997; Cennetan Toktaş, *Ğaşiye Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE, 1998; Seyid Ali Topal, *Kafirun Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE, 1998.

13 Bkz. Mehmet Baydaş, *Ebu Mansur Muhammed İbn Muhammed el-Mâtürîdî (333/944) ve Tevilâtü'l-Kur'an'ından Mümtehine Suresi Tefsiri (Tenkitli metin)*, Marmara Üniversitesi SBE, 1990.

14 Mesela Bkz., Burhan Baltacı, *Müddâyene Ayeti Tefsiri (Bakara Sûresi 2-282)*, Marmara Üniversitesi SBE, 1998. Ya da Hamza Sadan, *Ra'd Sûresi'nin 31. Ayeti Bağlamında ve Kur'an Bütünlüğü İçerisinde Kur'an'ın Söz Bakımından Etki Gücü*, Erciyes Üniversitesi SBE, 2010.

15 Hulusi Yetim, *Başlangıçtan Günümüze Kur'an Tefsiri (Bakara Suresi, ayet: 60-74)*, Sakarya Üniversitesi SBE., 1998.

16 Bkz. Abdulmüttalip Arpa, *İbn Berrecân ve el-İrşâd İsimli Tefsirindeki Fâtîha, Kehf ve Hucurât Sûrelerinin Tefsirinin Tahkiki*, İstanbul Üniversitesi SBE, 2003.

17 Bkz. Rahman Nuriyev, *Ahmet Haşimzâde'nin Hayatı ve "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm" Adlı Eserinin Tanıtımı*, Marmara Üniversitesi SBE, 2005.

18 Süleyman Özer, *Cemaleddin Aksarâyî ve Tefsir Risâlesi (Edisyon Kritik)*, Marmara Üniversitesi SBE 2008.

19 Bkz. Erdoğan Pazarbaşı, *Vâni Mehmet Efendi ve "Arâisü'l-Kur'an" Adlı Eserinin Tahlili*, Erciyes Üniversitesi SBE, 1987.

20 Bkz. Şükrü Aydın, *Kur'an'da Kibir Kavramı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 1999.

21 Şahin Cansever, *Kur'an'a Göre Kadın*, Erciyes Üniversitesi SBE, 1992.

yönlü bir etkileşim söz konusudur: Birincisi bu çalışmalar bir açıdan Kur'an kavramlarıyla haşır neşir olmayı gerektirdiğinden dolayı alana önemli bir katkı sağlamaktadır. Ancak diğer yandan bu saha ile ilgili önemli bir boşluğu dolduran Toshiko Izutsu'yu taklit etmek suretiyle bir anlamda bazı öğrencileri şablonculuğa ve kolaycılığa sevk etmektedir. Kavram çalışmalarında bazı konular şunlardır: Kibir, fesat, fitne, ırk, zeyğ, şirik, nifak, ruh, ihlas, rüya, birr, cennet ve huriler, din, sihir, heva, müttaki insan, arınma, iman, ilim, ihsan, sabır, hubb, şeytan, adalet, nüzul, ulü'l-emr, kelime, şükür, nankörlük, emanet...

Konulu çalışmalar ise "Kur'an'a göre...", "Kur'an açısından..." ya da "Kur'an'da..." tarzında başlıklar altında ele alınmaktadır. Bu çerçevede yapılan çalışmaların da genelde tüm ilahiyat fakültelerine eşit oranda dağıldığı görülmektedir. Tesbit edebildiklerimizden bazı konular şunlardır: Temsili anlatım, anne, mecaz, Hz. Peygamber, cehalet, tarih yorumu, hoşgörü, bir arada yaşama, iman, yetimlere bakış, iletişim, sanat, ehl-i kitap, peygambere itaat, fitne, korku, dua, istişare....

Yüksek lisans tezleri ile ilgili son olarak şunu söylemek mümkün: Bu alanda yapılan çalışmalar da özellikle bazı müfessirler üzerine yoğunlaşıldığı dikkat çekmektedir. Mesela Razi ve tefsiri *Mefatihü'l-Ğayb* üzerine 3 doktora, 14 adet Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır ve tefsiri *Hak Dinin Kuran Dili* üzerine ise 2 adet doktora 16 adet Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır. Gerek Razi gerekse Hamdi Yazır'ın üzerine yapılan çalışmalarda dikkat çeken husus 1980 ve 1990'lı yıllarda bir iki tane olmakla birlikte daha çok 2000'li yıllardan sonra hazırlanmış olmalarıdır. Yine ilahiyat fakültelerine dağılımında orantısız bir bozukluk görülmemekle beraber, aynı bazen aynı danışmanın ikişer adet tez hazırlattığı görülmektedir.

Tefsir Anabilim dallarında yapılan doktora tezlerine (öncelikle yıllara göre) bakalım :

Yıllar	Doktora	Yüzdesi
1970	1	0,25
1971	2	0,51
1972	1	0,25
1973	2	0,51
1974	1	0,25
1975	1	0,25
1976	1	0,25
1977	-	-

1978	2	0,51
1979	1	0,25
1980	2	0,51
1981	9	2,29
1982	5	1,27
1983	1	0,25
1984	7	1,78
1985	1	0,25
1986	4	1,02
1987	4	1,02
1988	1	0,25
1989	2	0,51
1990	8	2,04
1991	6	1,53
1992	9	2,29
1993	9	2,29
1994	11	2,80
1995	12	3,06
1996	12	3,06
1997	17	4,33
1998	12	3,06
1999	16	4,08
2000	18	4,59
2001	15	3,82
2002	29	7,39
2003	30	7,65
2004	31	7,90
2005	14	3,57
2006	10	2,55
2007	15	3,82
2008	26	6,63
2009	19	4,84

2010	22	5,61
2011	10	2,55
2012	2	0,51
TOPLAM	392	% 100

Tabloya göre İlahiyat fakültelerinde yapılan doktora tezlerinde yıllara göre en yüksek tez oranları şöyledir: % 7.65 oran 30 adet tezle 2003 yılı ve yine % 7.90 oran ve 31 adet doktora tezi ile 2004 yılıdır. En düşük yıl ise 1970'li yıllar görünmektedir. Dikkat çeken nokta 1977 yılında hiç tez yapılmadığıdır. Ayrıca 1990'lı yıllara kadar yapılan tezler birkaç adedi geçmemektedir. Tek istisnası 1981 yılında % 2.29'luk oranla 9 adettir. Bunun nedenleri arasında özellikle 12 Eylül ihtilali sonrasında Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine çevrilmeleri sürecinin etkisi olmuş olabilir. Çünkü 1982 yılında yürürlüğe giren bu uygulama ile akademik unvan alabilmenin yolu açılmıştı. 2011 ve 2012 yılındaki rakamlarda gözlenen düşüklük ise daha henüz bu yıllarda yapılan çalışmalar tam olarak tamamlanmamış ya da ulaşılamamış olduğundandır.

Tezlerin üniversitelere göre dağılım tablosu ise şöyledir:

Üniversite Adı	Doktora	Yüzde
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	63	18,75
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	105	31,25
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	43	12,79
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakül-	14	4,16
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	11	3,27
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fa-	13	3,86
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	35	10,41
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	17	5,05
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	3	0,89
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	16	4,76
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	16	4,76
TOPLAM	336	% 100

İlahiyat fakülteleri içinde en fazla doktora tezi yaptıran fakülte % 31.25 oran 105 adet tezle, 1949 yılından beri eğitim-öğretim veren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'dir. Ardından Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi gelmektedir. Onun oranı ise % 18.75 ile 63 adettir. Tabloya göre en az

doktora tezi yaptıran üniversite % 0.89 oran ve 3 adet doktora teziyle İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'dir.²²

Doktora tezlerini yürüten tez danışmanlarının durumu ise şöyledir:

Hocanın Adı²³	Sayı	Yüzde
Salih Akdemir	24	7,81
Suat Yıldırım	21	6,84
İsmail Cerrahoğlu	17	5,53
Mehmet Sait Şimşek	14	4,56
Mehmet Paçacı	14	4,56
Halis Albayrak	14	4,56
İsmail Karaçam	12	3,90
Mevlüt Güngör	12	3,90
Ahmet Nedim Serinsu	11	3,58
İdris Şengül	11	3,58
İshak Yazıcı	10	3,25
Veli Ulutürk	10	3,25
Sadrettin Gümüş	10	3,25
Abdülbaki Turan	9	2,93
Sadık Kılıç	8	2,60
Yakup Çiçek	7	2,28
Ali Özek	7	2,28
Yusuf Işıcık	7	2,28
Muhammed Eroğlu	6	1,95
Davut Aydüz	6	1,95
Ömer Dumlu	6	1,95
Salih Tuğ	6	1,95
Muhsin Demirci	6	1,95
Bedrettin Çetiner	5	1,62
Hüseyin Yaşar	4	1,30
Musa Kazım Yılmaz	4	1,30
Sakıp Yıldız	4	1,30

22 Hiç doktora tezi bulunmayan fakülteler buraya alınmamıştır.

23 Tabloya bir adet doktora tezi danışmanlığı yapanlar alınmamıştır.

Şükrü Arslan	3	0,97
Orhan Karmuş	3	0,97
M. Zeki Duman	3	0,97
İsmet Ersöz	3	0,97
Süleyman Ateş	3	0,97
Ömer Özsoy	3	0,97
Emin Işık	2	0,65
Abdurrahman Elmalı	2	0,65
Mustafa Çetin	2	0,65
Ahmet Coşkun	2	0,65
İbrahim Çelik	2	0,65
M. Halil Çiçek	2	0,65
Celal Kırca	2	0,65
Hikmet Akdemir	2	0,65
Muhammed Tayyib Okıç	2	0,65
İsmail Yakıt	2	0,65
Ali Eroğlu	2	0,65
Abdullah Aydemir	2	0,65
TOPLAM	307	% 100

Buna göre en fazla doktora danışmanlığı yapan hocalar şunlar: % 7,81 oranla 24 adet tez yöneten Salih Akdemir, % 6,84 oranla 21 adet tez yöneten Suat Yıldırım ve % 5,53 oranla 17 adet tez danışmanlığı ile İsmail Cerrahoğlu'dur. Said Şimşek, Mehmet Paçacı ve Halis Albayrak 14'er, İsmail Karaçam ve Mevlüt Güngör 12'şer, İdris Şengül ve Ahmet Nedim Serinsı 11'er, İshak Yazıcı, Veli Ulutürk ve Sadrettin Gümüş ise 10'ar doktora tez danışmanlığı yapmışlardır. Bir adet teze danışmanlık yapan ve tabloya alınmayan hocaların isimleri ise şöyledir: Ahmet Çelik, Ali Osman Yüksel, Orhan Atalay, Erdoğan Pazarbaşı, Muhammed Aydın, Durmuş Ali Kayapınar, Mehmet Okuyan, M. Kemal Atik, Ali Galip Gezgin, Şehmus Demir, Tacettin Uzun, Selahattin Sönmezsoy, Ali Yılmaz, Hüseyin Aydın, Nasrullah Hacımüftüoğlu, Talat Koçyiğit, ve Mehmet Sait Hatipoğlu.

Aslında tez danışmanlığı konusu tek başına ele alınmayı gerektirecek önemdedir. Tefsir alanındaki danışmanlıklarda ne yazık ki bir ihtisas görünmemektedir. Oysa Kıraat alanında çalışacak bir doktora adayı için tez

danışmanlığı belli bir ihtisası gerektirmektedir. Ya da tahkik çalışması yapacak bir araştırmacı veya akademisyen adayının yetişmesi için müteahhas bir danışman ihtiyacı oldukça önemlidir. Ancak genelde ilahiyat fakültelerinde özelde ise tefsir alanında yapılan çalışmalarda böyle bir ihtisaslaşma görünmemektedir. Danışmanlıklar konusunda dile getirmek istediğimiz bir başka nokta da şudur: Söz konusu doktora çalışmalarından (yüksek lisans tezleri de buna dâhildir) kaç tanesinin basıldığı üzerinde yapılmış bir araştırma yoktur. Bu durumun danışmanlara bakan yönü üzerinde durmak gerekir, diye düşünüyoruz. Ayrıca yine yapılan tez çalışmalarında danışmanlar ile birlikte yayın yapılmamış olması danışmanlık müessesesi adına önemli bir eksikliklerdir. Şüphesiz bu konuda söylenebilecek daha başka hususlar vardır. Çalışmanın alanının genişlemesi endişesiyle bununla iktifa ediyorduz.

Yapılan doktora tezleri içerisinde Faruk Gürbüz'ün hazırladığı "*Tercüme Problemleri ve Mealler*"²⁴ başlıklı tez 843 sayfa ile en fazla sayfası olan doktora tezi olarak görülmektedir. M. Kemal Atik'in "*Câmiu'l-beyân fi'l-Kırâati's-Seb'i'l Meşhûra ve Kırâat İlmi Yönünden Tahlili*"²⁵ başlıklı tezi ile Adem Ergül'ün "*Kur'an-ı Kerim'de Kalp Kavramı*"²⁶ başlıklı çalışmaları 87 sayfa ile en az sayıda sayfadan meydana gelen doktora tezleridir.

Danışmanların akademik ünvanlarına göre tezlerdeki durum ise şöyledir:

Akademik Ünvan	Y. Lisans	Yüzde	Doktora	Yüzde
Profesör	592	54,26	282	78,77
Doçent	346	31,71	56	15,64
Yardımcı Doçent	152	13,93	20	5,58
Doktor	1	0,091	-	-
TOPLAM	1091	% 100	358	% 100

Tabloya göre Profesör (Prof.) ünvanı % 54.26 oranla 592 adet yüksek lisans tezi yönetmişken, % 78.77 oran 282 adet ile de doktora tezi yönetmiş görünüyor. Doçent (Doç.) ünvanlı hocaların yönettiği tezlerde ise % 31.71 oran 346 adet yüksek lisans tezi ile, % 15.64 oran 56 adettir. Yardımcı Doçent (Yard. Doç.) ünvanlı hocalar ise % 13.93 oran 152 adet yüksek lisans ile %

24 Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.

25 M. Kemal Atik, *Câmiu'l-beyân fi'l-Kırâati's-Seb'i'l Meşhûra ve Kırâat İlmi Yönünden Tahlili*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1982.

26 Adem Ergül, *Kur'an-ı Kerim'de Kalp Kavramı*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul, 1997.

5.58 oran 20 kadar da doktora tezi yönetmiştir. Tabloda Doktor (Dr.) ünvanlı bir yüksek lisans danışmanlığı görülmektedir.

Doktora tezleri konusunda dikkatimizi çeken son birkaç hususa temas etmek isteriz: Oryantalist çalışmalar üzerine sadece 3 doktora 3 de yüksek lisans tezi görülmektedir. Rus ve İngiliz oryantalistlerin çalışmaları üzerine ayrı ayrı tezler görülmekle birlikte Amerikalı oryantalistlerin çalışmaları üzerine bir tez görünmemektedir. Yaşanan süreçle ilgili çalışmalara yansıyan konular göze çarpmaktadır. Dinlerarası Diyalog, Hıristiyanlık ve Yahudilik münasebetleri gibi küreselleşen dünyanın konuları da tezlere yansımaktadır. 3 adet doktora tezi, 12 kadar da yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Aynı şekilde bir süredir ülkemizde yaşanan Alevilik gibi²⁷ güncel ve aktüel konular tezler içinde kendine yer bulabilmektedir.

Şimdi de gerek yüksek lisans gerekse doktora tezlerinde içerik ve muhteva itibariyle hangi alanlarda ne kadar çalışma yapıldığını görelim:

Tezlerin Çalışma Alanları	Y. Lisans	Yüzde	Doktora	Yüzde	Toplam	Yüzde
Tahkik, Edison Kritik	59	5,43	11	2,86	70	4,76
Şahıs ve Eser Çalışmaları	212	19,53	80	20,83	292	19,87
Konulu Tefsir Çalışmaları	278	25,62	118	30,72	396	26,95
Kıraat İlimleri	32	2,94	26	6,77	58	3,94
Tefsir Tarihi	90	8,29	60	15,62	150	10,21
Tefsir Usulü	126	11,61	65	16,92	191	13,00
Sure Tefsirleri	98	9,03	3	0,78	101	6,87
Kavram çalışmaları	190	17,51	21	5,46	211	14,36
TOPLAM	1085	% 100	384	%100	1469	% 100

Tefsir sahasında konulu tefsir çalışmalarına ciddi bir yöneliş olduğu tablodan açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Buna göre konulu tefsir çalışmalarında yüksek lisans tezleri % 25.62 oranla 278 adet iken, doktora tezlerinde ise % 30.72 oranla 118 adettir. Konulu tefsir üzerine yapılan çalışmaların müstakil olarak analizine ihtiyaç vardır. Çünkü bu oran gerçekten yüksek bir rakamdır. Bunun nedenlerine bakmak gerekir. Acaba bu rağbet ve yöneliş alandaki gerçek ihtiyaçtan mı kaynaklanmaktadır yoksa başka nedenler mi söz konusudur? Aynı soruyu kavram çalışmaları içinde sorabiliriz. Çünkü akademik çalışmalar için kavram çalışmaları üzerine bu kadar yoğunlaşmanın farklı arka planları olmalıdır. Zira kavram çalışmaları da önemli bir yekûn tutmaktadır. Buna göre yüksek lisans tezleri % 17.51 oranla 190

27 Hatice Ergün, *Alevî-Bektaşî Kültüründe Kur'ân-ı Kerim Anlayışı*, Fırat Üniversitesi SBE., 2010.

adedi bulurken, doktora tezleri ise % 5.46 oranla 21 adedi bulmaktadır. İkinci sırada şahıs ve eser çalışmaları gelmektedir. Yüksek lisans tezleri % 19.53 oranla 212 adet iken doktora ise % 20.83 oranla 80 adettir. Sure tefsiri çalışmalarında yüksek lisans tezleri % 9.03 oran ile 98 adet iken doktora da % 0.78 oranla 3 adet çalışma vardır. Tahkik ve edisyon kritik çalışmalarında yüksek lisans tezlerinde % 5.43 oranla 59 adet iken doktora da % 2.86 oranla 11 adettir. Tahkik çalışmalarında görülen düşük oran dikkat çekmektedir. Yüksel lisans tezlerinde % 5 doktora da % 2 gibi diğer bölümlere göre oldukça düşük oranlardır. Özellikle Süleymaniye Kütüphanesi gibi yazma eserler hazinesine sahip bir ülkede bu oranın daha yukarılarda olması beklenir. Ancak kanaatimizce İlahiyat fakülteleri öğrencilerinin kendilerini bu konuda yeterli hissetmemeleri bu oranların düşük olmasının sebeplerinden biri olabilir. Bir diğer etken de danışman hocaların bu konuda yeterli teşvik ve yönlendirmede bulunmamasıdır diye düşünüyoruz. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi danışmanlıkta ihtisaslaşma ne yazık ki ülkemizde henüz yerleşmiş bir anlayış değildir. Dolayısıyla bu durum kendiliğinden tezlere de yansıyor. Tefsir usulü ve Ulûmü'l-Kuran çalışmalarında da yığılma olduğu görülmektedir. Bu gerçekten sevindirici bir durumdur. Çünkü bu durum kendi içinde bir metodoloji üretmeyi sağlayacaktır. Ayrıca Tefsir Anabilim Dalı'nın kurumsallaşmasına adına önemli katkılarda bulunacaktır. Tefsir usulü 11.61 yüzdeyle 126 adet yüksek lisans tezi varken, doktora da 16.92 yüzdeyle 65 adet tez vardır. Yine buna paralel Tefsir tarihi sahasında da yüksek lisans tezlerinin oranı % 8.29 ile 90 adettir. Doktora tezi sayısı ise % 15.62 oranla 60 kadardır. Kıraat ilimleri sahasında yapılan tez oranları da azımsanmayacak kadardır. Yüksek lisans tezlerinde % 2.94 oranla 32 adetten, bu sayı doktora da % 6.77 oranla 26 adettir.

Tefsir Anabilim Dalı etrafında hazırlanan tezlerin içerik ve muhteva itibariyle az da olsa bir fikir sahibi olduğumuz kanaatindeyiz. Ancak durumu daha iyi anlayabilmek için bir mukayese imkânı sunmanın da faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu nedenle Türkiye dışından bir karşılaştırma yapacağız. Suudi Arabistan'da 1976 yılında kurulan Medine İslam Üniversitesi Kur'an-ı Kerim Fakültesi'nin Tefsir ve Kıraât Bölümleri'nde yapılan²⁸ yüksek lisans ve doktora³⁰ çalışmalarını³¹ buraya almak istiyoruz:

28 Üniversitenin 1976 yılındaki kuruluşundan itibaren 11.10.1999 tarihinde yapılan son teze kadar toplam 155 adet çalışmayı kapsamaktadır.

29 81 adet Tefsir bölümü ve 14 adet Kıraât bölümü olmak üzere toplam, 95 adet Yüksek Lisans tezi.

30 49 adet Tefsir bölümü ve 11 adet Kıraât bölümü olmak üzere toplam, 60 adet Doktora tezi.

31 Ayrıntılı bilgi için Bkz. "Suudi Arabistan Üniversitelerinde Yapılan Bazı tefsir Tezleri Üzerine", Şahin Güven, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 15 Yıl : 2003/2 (207-223 s).

1976 yılında kurulan üniversitenin Kur'ân-ı Kerîm Fakültesi'nde yapılan ilk tez 1979 yılında tamamlanmıştır. Yapılan tezlerin yıllara göre dağılımı ve yüzdeler oranları aşağıdadır :

Yıl	Y.Lisans	Doktora	Toplam	Yüzde-
1979	1	-	1	0,65
1980	8	-	8	5,18
1981	3	1	4	2,63
1982	5	-	5	3,27
1983	2	3	5	3,27
1984	2	2	4	2,63
1985	6	1	7	4,55
1986	6	4	10	6,48
1987	3	3	6	3,9
1988	9	3	12	7,45
1989	10	3	13	8,41
1990	6	2	8	5,18
1991	3	4	7	4,55
1992	3	5	8	5,18
1993	8	4	12	7,45
1994	10	1	11	7,12
1995	5	8	13	8,41
1996	4	4	8	5,18
1997	1	4	5	3,27
1998	-	5	5	3,27
1999	-	3	3	1,97
21 Sene	95	60	155	% 100

Tabloda görüleceği üzere en çok tez çalışmalarının yapıldığı dönem, % 8.41'lik oranla ve toplam 13'er adet teze 1989 ve 1995 yıllarıdır. En az tezin yapıldığı dönem ise, ilk tez çalışmasının da tamamlandığı 1979 yılıdır.

Üniversitenin Kur'ân-ı Kerim Fakültesi Tefsir ve Kıraat bölümlerinde yapılan bu tezlerin hangi konuları işledikleri veya ne tür çalışmalar yaptıklarını göz önünde bulundurduğumuzda, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır :

Tezlerin Çalışma Alanı.	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	Yüzdesi
	Tefsir	Kıraat	Tefsir	Kıraat		
Tahkik, Dirase Çalışmaları	38	11	34	11	94	% 60.64
Şahıs ve Eser Çalışmaları	15	2	5	-	22	% 14.20
Konulu Tefsir Çalışmaları	12	-	6	-	18	% 11.61

Kıraat İlimleri	1	-	1	-	2	% 1.29
Tefsir Tarihi	1	-	-	-	1	% 0.65
Tefsir Usulü	2	-	2	-	4	% 2.58
Sure Tefsirleri	2	-	-	-	2	% 1.29
Ulumü'l-Kuran Metodolojisi	1	-	-	-	1	% 0.65
Ulumü'l-Kuran Tarihi	1	-	1	-	2	% 1.29
Ulumü'l-Kuran	7	-	2	-	9	% 5.80
TOPLAM	79	13	51	-	155	% 100

Tabloda ilk dikkat çeken husus tahkik ve edisyon kritik çalışmalarındaki yüksek orandır. Gerek yüksek lisans (tefsirde 38 adet, kıraatte 11 adet) gerekse doktora (tefsirde 34 kıraatte ise 11 adet) tezlerinde birbirine yakın oranda tahkik yapıldığı görülüyor. Toplamda % 60.64 gibi büyük bir oranda tahkik çalışması yapıldığı görülmektedir. Bizdeki tahkik çalışmaları ile tam tersi bir görüntü vermesi dikkat çekicidir. Müstakil ele almayı gerektirecek başka bir çalışmanın konusudur. Tahkik ile birlikte şahıs – eser çalışmalarında ki oran (% 74.84)dir. Konulu tefsir çalışmaları ise toplam tez çalışmalarının sadece % 11.61'ini oluşturmaktadır. Tez çalışmalarının % 13.55'lik kısmını da Tefsir, Tefsir Usulü, Tefsir Tarihi, Kıraat İlimleri ve Kur'ân İlimleri alanında yapılan diğer çalışmalar oluşturmaktadır.

Bu tezlerde büyük bir yekûn tutan tahkik ve dirâse çalışmaları, genellikle geçmiş dönemlerde kaleme alınan eserlerin tanıtım ve tahkikini yapmaktadır. Buna göre, giriş ya da ilk bölümde eserin müellifi hakkında bilgi verilmekte ve eserin tanıtımı yapılmaktadır. Devam eden bölümlerde ise, eserin tahkikine yer verilmektedir. Şahıs-eser incelemesini konu edinen çalışmalarda da yine aynı durum söz konusudur: öncelikle müellif hakkında detaylı bilgiler verilir, ardından eserin tanıtımı, bağlı bulunduğu disiplindeki yeri ve aynı türden olan diğer çalışmalarla mukayesesi yapılmaktadır.

Geçtiğimiz yüzyılda Kur'ân araştırmaları içerisinde önemli bir yer tutan Konulu Tefsir çalışmalarına dair üniversite bünyesinde yapılan çalışmaların çok az olduğu görülmektedir. Çoğunluğunu şahıs-eser ve tahkik-dirâse çalışmalarının oluşturduğu tezlerin klasik çalışmalara -dolayısıyla büyük ölçüde geçmişe- bağlı olduklarını görmekteyiz. Hatta buradaki Konulu Tefsir çalışmalarının birçoğu da, muhteva açısından, yine klasik çalışmaları andırmaktadır.

Gerek Tefsir Usulü gerekse Ulûmu'l-Kur'ân metodolojisi ile ilgili çalışmaların, yok denecek kadar az olması (toplam beş adet), büyük ölçüde eski usüllere bağlılığın, onları nazara vermenin ve yeni bir metodolojiye ihtiyaç hissedilmemesinin sonucu olsa gerektir. Kur'an ancak sağlıklı bir usul ve

yöntem üzerine doğru anlaşılır. Acaba Suudların usul ve metodoloji konusunda bu denli az yönelmelerinin nedenlerinden biri Kur'an'ı anlama problemi olmadığı şeklinde düşünülebilir mi? Ya da bu soruyu tersinden bizim için de sorabiliriz. Benzer durum Tefsir Tarihi ile Ulûmu'l-Kur'ân Tarihi için de söz konusudur. Yine İ'câzu'l-Kur'ân, Nâsîh-Mensuh, Mekkî-Medenî, Muhkem-Müteşâbih, Fevâtihu's-Suver, Garîbu'l-Kur'ân gibi Ulûmu'l-Kur'ân konularının işlendiği tezlerde de eskinin bir tekrarı yapılmaktadır.

Bu çalışmalar, büyük ölçüde klasik döneme ait Tefsir, Tefsir Usûlü ve Ulûmu'l-Kur'ân'a ait birikimlerin, günümüzün diliyle tekrar edilmesi görüntüsü vermektedir. Bu yönleriyle de istifade edilebilecek bir yapıdadırlar. Ancak ele alınan konuların günümüz insanının bilgisi dâhilinde olduğu birçok alanla irtibatının kurulamaması sebebiyle, pratik hayatla ilgisi kesik çalışmalar olarak kütüphane raflarında kalmaya mahkum gibidirler.

Yukarıdaki tablo ile kıyaslamak için Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalındaki tezlerin muhteva ve içeriğine bakalım:

Çalışma Alanları	Y.	Yüz-	Dok-	Yüz-	Top-	Yüzde
Tahkik, Dirase Çalışmaları	25	10,86	6	8,571	31	10,33
Şahıs ve Eser Çalışmaları	36	15,65	11	15,71	47	15,66
Konulu Tefsir Çalışmaları	72	31,30	24	34,28	96	32,00
Kıraat İlimleri	6	2,60	6	8,571	12	4,00
Tefsir Tarihi	10	4,34	9	12,85	19	6,33
Tefsir Usulü	12	5,21	5	7,142	17	5,66
Sure Tefsirleri	43	18,6	1	1,428	44	14,66
Ulumü'l-Kuran Metodolojisi	14	6,08	3	4,285	17	5,66
Ulumü'l-Kuran Tarihi	5	2,17	2	2,857	7	2,33
Ulumü'l-Kuran	7	3,04	3	4,28	10	3,33
TOPLAM	230	% 100	70	% 100	300	% 100

Medine İslam Üniversitesi ile kıyaslandığında ilk dikkat çeken tablo onlarda tahkik ve dirase çalışmaları ağırlıkta iken Marmara İlahiyat'ta Konulu Tefsir çalışmaları büyük bir yekûn tutmaktadır. Sadece yüksek lisans ve doktora tezlerinde ki oran % 32 civarında olup toplamda 96 adet tez söz konusudur. Gerek Tefsir usulü ve tefsir tarihi gerekse Ulumü'l-Kuran ve metodoloji çalışmaları % 21'lik bir orana ulaşmaktadır ki (yüksek lisans ve doktora toplamı 70 adet) Medine Üniversitesiyle kıyaslanmayacak kadar yüksek bir orandır. Sure tefsiri çalışmalarında özellikle yüksek lisans tezlerinde Marmara İlahiyat % 18.6 gibi bir oranla 43 tez yapılmışken, Medine Üniversitesi % 1.2'lik oranla 2 tez söz konusudur. Marmara İlahiyat'ın kıraat ilimlerinde de iyi olduğu görülmektedir. 6 adet yüksek lisans 6 adet doktora

teziyle toplamda % 4.00'lük bir orana sahiptir. Şahıs ve eser çalışmalarında da birinde % 14'lük bir oran varken diğerinde %15 gibi birbirine yakın oranlardır. Tefsir ve Kıraat Anabilim dalları bünyesinde yapılan bu çalışmaların daha derinlikli devam ettirilmesi gerektiği aşikârdır. Tezlerdeki zenginlik ve çeşitliliğe rağmen zaman zaman tekrarların da olduğu gözden kaçmamaktadır.

Sonuç

Bu makalede Tefsir ve Kuran sahasında yapılan tezler, özellikle nicelik açısından ele alınmıştır. Ülkemiz İlahiyat fakültelerinde dinimizin birinci kaynağı olan Kur'ân ve onu temel alan Tefsir ilmi etrafında yapılan akademik çalışmaların genel durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapmaya çalıştığımız, tefsir alanına yönelik, daha verimli ve seviyeli çalışmalara küçük bir katkıda bulunmaktır. Hemen belirtelim ki bu sahada niteliksel ve analitik çalışmaların eksikliği kendisini derinden hissettirmektedir. Diğer disiplinlerde örnekleri sıkça görülen bu yöntem ne yazık ki tefsir alanında gözükmemektedir. Bu nedenle bu çalışmanın farklı yönlerden ele alınıp geliştirilmesine ve başka akademisyenlerin de alanla ilgili düşünce üretmesine şiddetle ihtiyaç vardır.

Görebildiğimiz kadarıyla Tefsir sahasında yapılan akademik çalışmalarda (diğer alanlarda da görüldüğü üzere) bazı tekrarlar gözlenmektedir. Aynı konu üzerine birbirinin tekrarı tezlere sıkça şahit olunmaktadır. Hatta bazen aynı üniversite ve fakülte bünyesinde de bu durum gözlenmektedir. İleri teknolojinin imkânlarından yararlanıldığı bir dönemde artık bunun aşılması gerektiği kanaatindeyiz.

Ancak şunu da rahatlıkla söyleyebiliriz ki Türkiye'de İlahiyat fakültelelerinde yapılan Tefsir (ve diğer disiplinlerdeki) tezler, seviye olarak İslam ülkelerindeki muadil çalışmalardan geri değildir. Hatta bazı yönlerden ileride olduğunu söylemek mümkündür. Mesela "konulu tefsir" çalışmaları artış göstermektedir ki bunun ülkemiz açısından (ayrıca irdelenmeye değer bir konu olarak) önemli bir farklılık olduğunu düşünüyoruz. Yine makalenin muhtelif yerlerinde kısaca temas ettiğimiz gibi son dönemde Tefsir usulü ile alakalı eserlerin sayısında büyük bir patlama yaşanması ülkemiz açısından oldukça sevindirici bir başka gelişmedir. Kur'an'ın doğru anlama ve yorumlanması hususunda metot ve usulün son derece önemli olduğunu ifade etmiştik. Bu durum dikkate alınacak olursa usûl çalışmalarının Kur'an'ın doğru anlaşılmasında sağlam bir zemin meydana getireceği açıktır. Yine sevindirici bir başka nokta ise şudur; Bazı İlahiyat fakülteleri tefsir bölümlerinin üretkenliği ve verimliliği yanında özellikle öğretim üyeleri arasında doçentlik

ve profesörlük gibi akademik ilerlemeye paralel olarak verimlilik ve üretkenliğin doğru orantılı olarak artması dikkat çekmektedir. Ancak yeri gelmişken bir noktaya daha dikkat çekmek isteriz. Bazı tefsir hocalarımız, profesör olduktan sonra önemli çalışmaların altına imza atarken bazı değerli akademisyenlerin ise durağanlaştıkları gözden kaçmamaktadır.

Hiç şüphe yok ki böylece son senelerde İlahiyat fakültelerinin sayısının artmasına paralel olarak diğer sahalarda olduğu gibi Tefsir sahasında yapılacak çalışmaların akademik değerinin de artacağı ve çok daha önemli eserlerin vücuda geleceği umulabilir. Ayrıca her geçen gün artmakta olan İlahiyat fakültelerinin sayısı bundan sonraki akademik çalışmalara daha büyük bir hız verecektir. İtiraf etmek gerekir ki ulaşamadığımız ya da halen devam etmekte olan oldukça fazla sayıda bilimsel çalışma ve tez bulunmaktadır. Umulur ki, bunların da tahlil ve değerlendirmeye tabi tutulacağı daha önemli çalışmalar ile alana katkı süreci devam eder.

Hiç şüphe yok ki ülkemizde tefsir ve Kur'an üzerine yapılan çalışmalar, hem nicelik hem de nitelik yönünden son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. Ancak yine de alanla ilgili eksikliklerden söz etmek mümkündür. Mesela İslam dünyasında tefsir sahasında yapılan çalışmalar yakından takip edilmemektedir. Ayrıca Batı'da yapılan çalışmalardan anında haberdar oluyorumuz. Gerek çeviriler gerekse eleştirel makaleler ve değerlendirme yazıları ile bunlar hakkında hemen bilgi sahibi olunabiliyor. Ancak mesela Afrika'da ya da Pasifik ülkelerinde yapılan Kur'an araştırmaları ve tefsir çalışmaları en küçük bir dipnotla bile kendine yer bulamamaktadır. Bu durum, üzerinde ciddi durulmayı gerektirmektedir.

Bu çalışmada içerik ve muhteva yönünden yapılan tezlerin değerlendirilmesi üzerinde ayrıntılı durmadık. Doğrusu bu başlı başına bir/birkaç makalede ele alınması gereken bir konudur. Görebildiğimiz kadarıyla bu çalışmanın mütemmim cüzlerine ihtiyaç görünmektedir. Sadece yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinden yaptığımız bu çalışmaya imkân ölçüsünde doçentlik ve profesörlük tezleri ya da çalışmalarını da dâhil etmek gerekliliği ortadadır. Özellikle akademik camiada en verimli dönem kabul edilen profesörlük sonrası ortaya konulan ürünlerin değerlendirilmesi ve analizine ciddi ihtiyaç vardır. Umarız bu konuda çalışacak başka araştırmacılar da bu kervana dâhil olurlar. Tefsir sahasına katkının en verimli dönemi üzerine yapılacak çalışmalarla alanın zenginleşmesi sağlanır. Ancak biz şimdilik bu kadarla iktifa edeceğiz.

Kaynakça

- Akyol, İsmail, *Türkiye İlahiyat Fakülteleri tefsir Anabilim Dalı tez bibliyografyası (1953-1991)*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Bitirme Tezi, Ankara 1992.
- Akgül, Muhittin, *Kuran Nasıl Korundu?*, İstanbul: Işık Yayınları, 2012.
- Albayrak, Halis, *Tefsir Usulü (Yöntem, Ana Konular, İlkeler, Teklifler)*, İstanbul: Şule Yayınları, thsz.
- Albayrak, İsmail, *Klasik Modernizmde Kurana Yaklaşımlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Arslan, Efendi, *Fil Suresi Tefsiri*, 1999. Cumhuriyet Üniversitesi SBE., Sivas 1999.
- Atmaca, Gökhan, *Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Ateş, Süleyman, *İşari Tefsir Okulu*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
- Atik, M. Kemal, *Câmiu'l-beyân fi'l-Kırâati's-Seb'i'l Meşhûra ve Kırâat İlmi Yönünden Tahlili*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1982.
- Aydın, Şükrü, *Kur'an'da Kibir Kavramı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE., Van 1999
- Aydüz, Davut, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, İstanbul: Işık Akademi Yayınları, 2003.
- Baltacı, Burhan, *Müdâyene Ayeti Tefsiri (Bakara Sûresi 2-282)*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1998.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, Ravza Yayınları, 2008.
- Birişik, Abdülhamit, *Hint Altkatısı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, thsz.
- Cansever, Şahin, *Kur'an'a Göre Kadın*, Erciyes Üniversitesi SBE., Kayseri 1992.
- Cemalettin Kasımî, *Kur'an'ı Anlamak (Tefsir İlminin Temel Meseleleri)*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara: TDV Yayınları, 1979.
- Çalışkan, İsmail, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Çelik, Ali, *Ahza Suresine Göre Aile Hukuku*, İstanbul Üniversitesi SBE., İstanbul 1999.
- Çiçek, Halil, *20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları*, İstanbul: Timaş Yay., 2006;
- Çiçek, Yakup, Bünyamin Açıklan, *Türkiye İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Elemanları (Özgeçmişleri ve Bilimsel Çalışmaları)*, İstanbul, 2000.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012;
- Ebû Zeyd, Nasr Hâmid, *İlâhî Hitabın Tabiatı*, çev. M. Emin Maşalı, Ankara: Kitâbiyât Yayınevi, 2001.
- El-Useymin, Muhammed b. Salih, *Tefsir Usulüne Giriş*, (Terc. Muhammed Şahin), İstanbul: Guraba Yayınları, 2004.
- Ekinci, Kutbettin, *Maun Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1997
- Eren, Cüneyt, *Kur'an İlimleri ve Tefsir İstihlaları*, Erzurum: Ekev Yayınları, 2001.
- Eroğlu, Ali, *Kur'an Tarihi ve Kur'an İlimleri Üzerine*, Erzurum: Ekev Yayınları, Erzurum.
- Erünsal, İsmail E., *v.dgr., İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2010)*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- Ergül, Adem, *Kur'an-ı Kerim'de Kalp Kavramı*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1997.

- Ergül, Adem, *Mansur Sibt-u Nasıruddin et-Tablavi'nin Hayatı ve Ayetü'l-Kürsi Tefsirinin Tahkiki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.
- Ergün, Hatice, *Alevî-Bektaşî Kültüründe Kur'an-ı Kerim Anlayışı*, Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ 2010.
- Goldziher, Ignaz, *İslam Tefsir Ekolleri*, (Terc. Mustafa İslamoğlu) İstanbul: Denge Yayınları, 1995;
- Güngör, Mevlüt, *Kur'an Tefsirinde Fıkhî Tefsir Hareketi ve İlk Fıkhî Tefsir*, Ankara: Kur'an Kitaplığı, thsz.
- Güneş, Abdulkaki, *Aklî Tefsir Hareketi Mutezile ve Menar Ekolü*, Van : Ahenk Yayınları, 2003.
- Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Meâller*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.
- Hamidullah, Muhammed, *Kur'an Tarihi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- İbn Teymiyye, *Tefsir Usulü*, (çev. Cemal Güzel) İstanbul: Takva Yayınları, 2011.
- Kahraman, Ferruh, *Ulumu'l- Kur'an Özelinde Tefsirde İhtilaflar*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Kara, Ömer, *Tefsir Akademisyenleri Biyografisi (Şahıslar, Tezler, Kitaplar, Makaleler, Tebliğler)*, Bursa: Kurav Yayınları, 2007.
- Kaya, Sabğatullah, *Tebbet Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1994.
- Kesler, Fatih, *Medine Tefsir Ekolü*, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2005.
- Müslim, Mustafa, *Kur'an Çalışmalarında Yöntem, Fecr (Konulu Tefsir)*, İstanbul: Fecr Yayınevi, 1998.
- Okiç, M. Tayyip, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, İstanbul: Nun Yayıncılık, 1995.
- Öziş, Musa, *Mutaffifin Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1997.
- Özer, Süleyman, *Cemaleddin Aksarâyî ve Tefsir Risâlesi (Edisyon Kritik)*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 2008
- Öztürk, Mustafa, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Paçacı, Mehmet, *Kurana Giriş*, İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- Pazarbaşı, Erdoğan, *Vâni Mehmet Efendi ve "Arâisü'l-Kur'an" Adlı Eserinin Tahlili*, Erciyes Üniversitesi SBE., Kayseri 1987.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Kur'an İlimleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, thsz.
- Salih, Subhi, *Kuran İlimleri*, (çev. M. Sait Şimşek) Kitap Dünyası, 2008.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Tefsire Giriş*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an Anlama Metodolojisi*, İstanbul: Fecr Yayınevi, thsz.
- Soysaldı, Mehmet, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Ankara: Fecr Yayınları, 2001.
- Suyuti, Celalettin, *Kur'an İlimleri Ansiklopedisi*, (çev. Sakıp Yıldız/ Hüseyin Avni Çelik) Madve Yayınları, thsz.
- Şehrur, Muhammed, *Lügavî Kur'an Okumaları*, (Terc., Mustafa Ünver), Samsun: Sidre Yayınları, 2001.
- Şerbasi, Ahmet, Hz. Peygamberden Günümüze Tefsir Ekolleri, (çev. Mustafa Özcan).
- Şimşek, Mehmed Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Konya: Kitap Dünyası, 1995.
- Toktaş, Cennetan, *Gâşiye Suresi Tefsiri*, Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1998.
- Turgut, Ali, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, İstanbul, MÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.
- Uzun, Nihat, *Hicri II. Asırda Siyaset Tefsir İlişkisi*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2011;

- Yetim, Hulusi, *Başlangıçtan Günümüze Kur'an Tefsiri (Bakara Suresi, ayet: 60-74)*, Sakarya Üniversitesi SBE., Sakarya 1998.
- Yıldırım, Suat, *Kuran-ı Kerim ve Kuran İlimlerine Giriş*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1989.
- Zahravi, Ahmet Muhammed, *Örneklerle Konulu Tefsir*, (çev. Fatih Kesler), Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.